

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ РУМУНСЬКОЇ АН (м. Бухарест, Румунія)
МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (м. Варна, Болгарія)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

II Міжнародної науково-практичної конференції

«ГЕОГРАФІЧНА НАУКА ТА ОСВІТА: ПЕРСПЕКТИВИ Й ІННОВАЦІЇ»

19-20 жовтня 2022 року

Переяслав - 2022

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ РУМУНСЬКОЇ АН (м. Бухарест, Румунія)
МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (м. Варна, Болгарія)**

«ГЕОГРАФІЧНА НАУКА ТА ОСВІТА: ПЕРСПЕКТИВИ Й ІННОВАЦІЇ»

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

19-20 жовтня 2022 року

Переяслав – 2022

УДК 910.1+37]:001.895(082)

Г 35

*Схвалено та рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(Протокол №2 від 26.09.2022 р.)
і рішенням вченої ради
Інституту географії Національної академії наук України
(Протокол №8 від 19.09.2022 р.)*

Географічна наука та освіта: перспективи й інновації : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., Переяслав, 19-20 жовт. 2022 р. / [редкол.: Коцур В. В., Руденко Л. Г., Маруняк Є. О. та ін.]. – Переяслав (Київ. обл.), 2022. – 169 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Воловик Людмила – канд. геогр. наук, доцент;
Григореску Інес – Ph D (Румунія);
Коцур Віталій – доктор істор. наук, професор (співголова);
Крачунов Хрісто – Ph D (Болгарія);
Лісовський Сергій – доктор геогр. наук, ст. наук. спів.;
Маруняк Євгенія – доктор геогр. наук, ст. наук. спів.;
Носаченко Володимир – канд. пед. наук (відповідальний секретар);
Руденко Леонід – доктор геогр. наук, професор, академік (співголова);
Секелі Владимир – Ph D (Словаччина);
Топузов Олег – доктор пед. наук, професор, академік;
Чехній Віктор – канд. геогр. наук, ст. наук. спів.

У збірнику представлено матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Географічна наука та освіта: перспективи й інновації», які присвячено дослідженню актуальних питань сучасної географічної науки та освіти, обговоренню потенціалу географічної науки щодо реагування на нові політики, ідеї, практики, які формуються на глобальному рівні та в ЄС у відповідь на основні виклики XXI ст., насамперед про наслідки російської агресії, міграційні процеси, загострення екологічної кризи.

Тексти представлено в авторській редакції. Редколегія може не поділяти ідеологічні переконання та наукові погляди авторів. За зміст, авторську позицію та достовірність наведених у статтях фактів і цитувань відповідальність несуть автори.

© Університет Григорія Сковороди
в Переяславі
© Інститут географії НАН України

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
HRYHORII SKOVORODA UNIVERSITY IN PEREIASLAV
INSTITUTE OF GEOGRAPHY OF THE NAS OF UKRAINE
INSTITUTE OF PEDAGOGY OF NAPS OF UKRAINE
INSTITUTE OF GEOGRAPHY OF THE ROMANIAN AS (Bucharest, Romania)
INTERNATIONAL ASSOCIATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT (Varna, Bulgaria)**

«GEOGRAPHICAL SCIENCE AND EDUCATION: PROSPECTS AND INNOVATIONS»

**COLLECTION OF MATERIALS
II INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCES**

October, 19-20, 2022

Pereiaslav – 2022

UDK 910.1+37]:001.895(082)
G 35

*Approved and recommended for printing by the decision of the Academic Council
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
(Proceedings №2 from September 26, 2022)
and the decision of the Academic Council
Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine
(Proceedings №6 from September 19, 2022)*

Geographical Science and Education: Prospects and Innovations: Coll. Materials II International Scientific-Practical Conf., Pereiaslav, October 19-20, 2022 / [editors: Kotsur V. V., Rudenko L. G., Marunyak E. A. and others]. – Pereiaslav (Kyiv region), 2022. – 169 p.

EDITORIAL BOARD:

Volovyk Liudmyla – *Ph.D., Associate Professor;*
Hrigoresky Ines – *Ph.D. (Romania);*
Kotsur Vitalii – *Doctor of Historical Sciences, Professor (co-chair);*
Krachunov Khristo – *Ph.D. (Bulgaria);*
Lisovskyi Serhii – *Doctor of Geographical Sciences, Senior Research Fellow;*
Maruniak Eugenia – *Doctor of Geographical Sciences, Senior Research Fellow;*
Nosachenko Volodymyr – *Ph.D. (executive secretary);*
Rudenko Leonid – *Doctor of Geographical Sciences, Professor, Academician (co-chair);*
Sekeli Vladymyr – *Ph.D. (Словацчина);*
Topuzov Oleh – *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician;*
Chekhniy Viktor – *Ph.D., Senior Research Fellow.*

The collection presents the materials of the II International Scientific and Practical Conference «Geographical Science and Education: Prospects and Innovations», which are devoted to the study of current issues of modern geographical science and education, discussion of the potential of geographical science to respond to new policies, ideas, practices and in the EU in response to the major challenges of the 21st century, primarily about the consequences of Russian aggression, migration processes, the aggravation of the ecological crisis.

The texts are presented in the author's edition. The editorial board may not share the ideological beliefs and scientific views of the authors. The authors are responsible for the content, author's position and authenticity of the facts and citations given in the articles.

© Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav
© Institute of Geography of the
National Academy of Sciences of Ukraine

10. Затоплений рай. Андруші у спогадах та документах / автор-упорядник Микола Михняк. Київ : Український пріоритет, 2018, с.217.

11. Михняк Микола. Були над Дніпром Трахтемирів і Монастирок. Документи, спогади, світлини. Київ : Український пріоритет, 2020. 576 с. + іл. 822.

ІНТЕГРУЮЧА РОЛЬ ГЕОГРАФІЇ В ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ЗА ПРЕДМЕТНОЮ СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 014.15 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ПРИРОДНИЧІ НАУКИ)

Бортник С. Ю.^{1,2}, Лаврук Т. М.¹, Підкова О. М.¹,

¹Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна;

²Університет Яна Кохановського,
м. Кельце, Польща

Мета публікації – висвітлити інтегруючу роль географії у підготовці вчителів за предметною спеціальністю 014.15 Середня освіта (Природничі науки) в новій освітній програмі «Природничі науки. Інтегрована програма», яка впроваджується у 2022 році в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: географія, природничі науки, інтегрована програма, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, предметна спеціальність 014.15 Середня освіта (Природничі науки).

THE INTEGRATING ROLE OF GEOGRAPHY IN THE TRAINING OF TEACHERS BY SUBJECT SPECIALTY 014.15. SECONDARY EDUCATION (NATURAL SCIENCES)

Bortnyk S., Lavruk T., Pidkova O.

The purpose of the publication is to show the integrating role of geographical disciplines in the training of teachers specializing in the subject specialty 014.15 Secondary Education (Natural Sciences) in the new educational program «Natural Sciences. Integrated Program», which will start in 2022 at Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Keywords: geography, natural sciences, integrated program, Taras Shevchenko National University of Kyiv, subject specialty 014.15 Secondary Education (Natural Sciences).

Процес розробки та впровадження інтегрованих курсів природничих наук у ЗЗСО в Україні триває вже понад п'ять років, зібрано великий нормативний, теоретичний та практичний досвід [1-10]. Проте досі серед учнів, батьків, вчителів і навіть працівників Міністерства освіти і науки тривають дискусії щодо доцільності впровадження цих природничих курсів, ставиться під сумнів можливість якісної підготовки вчителів такого широкого профілю, підвищення

якості середньої освіти тощо. Не дуже популярною є спеціальність вчителя природничих наук і серед абітурієнтів – професія видається надто складною для опанування.

Однак, на наш погляд, нова освітня програма «Природничі науки. Інтегрована програма», яка з осені 2022 року впроваджується на кафедрі землезнавства та геоморфології географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, є цікавою і потрібною, позаяк спрямована вона не на ускладнення шкільної програми, не на поєднання традиційних шкільних природничих предметів в один, а навпаки, на її полегшення шляхом узгодження методики і дидактики викладання природничих дисциплін.

Серед очікуваних результатів навчання вбачаємо наукове пізнання і розуміння законів природи, набуття навичок безпечної життєдіяльності в мінливих умовах оточуючого середовища, вміння оптимально впорядковувати оточуючий простір з врахуванням потреб суспільства і особливостей довкілля. А такі знання і вміння нині вкрай необхідні.

Над освітньою програмою «Природничі науки. Інтегрована програма» для підготовки фахівців у галузі середньої освіти, вчителів природничих наук вже три роки поспіль працюють досвідчені науковці в галузі природничих наук і педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка [1]. Розроблено концепцію програми, опис і логічну послідовність викладання навчальних дисциплін, проходження навчальних і виробничих практик. З самого початку освітня програма розглядається нами як масштабний проект, що має на меті змінити формальний підхід до навчання, залучивши до навчального процесу усіх можливих стейкхолдерів.

Нині інформація про навколишнє природне середовище невпинно поповнюється. Всі життєво необхідні для людини складові географічної оболонки – гірські породи, ґрунтовий покрив, повітря, вода, рослини, тваринний світ тощо детально розглядаються у кількох шкільних предметах (фізика, хімія, біологія, географія), але «не завжди за деревами видно ліс», бо часто учні не можуть прослідкувати складні взаємозв'язки і взаємовпливи між природними об'єктами, явищами і процесами, не набувають досвіду застосування здобутих знань на практиці, що, в свою чергу, зменшує їхню мотивацію до навчання.

Важливу інтегруючу роль у природничих науках відіграє шкільна географія, яка дає системне розуміння оточуючого світу. Завдання інших предметів природничого циклу, зокрема фізики, хімії і біології – поступово поглиблювати ці засадничі знання про природу. Поряд з тим, географія досліджує взаємозв'язки між природними та антропогенними складниками довкілля, які по-різному співвідносяться на кожній конкретній території.

Порівняння природних умов та ресурсів кожного краю, разом з аналізом різних сценаріїв його просторового розвитку – простий і доступний шлях пізнання себе в довкіллі, громаді, суспільстві. І це стосується не тільки шкільної освіти. Як показує практика, учні люблять ділитися знаннями й досвідом з батьками, друзями, стаючи ініціаторами інноваційних проектів

місцевого розвитку. Так виникає природна потреба самоосвіти, впорядкування оточуючого простору. Тут на допомогу приходять навчальні проекти. Їх ініціювання (залежно від мети та засобів її досягнення) ставить перед учнями цілий ряд теоретичних і практичних завдань, для виконання яких необхідно заглибитись у вивчення окремих природничих дисциплін. Тому, окрім обов'язкових дисциплін для підготовки вчителів природничих наук, в освітній програмі передбачено два вибіркові блоки для дослідницької роботи на місцевому і регіональному рівні з метою встановлення основних особливостей природи рідного краю, виявлення потенціалу природних умов та ресурсів, набуття навичок просторового аналізу та планування найкращих сценаріїв розвитку своєї громади. Роль фасилітатора (помічника) в ініціюванні і реалізації навчальних проектів відіграє вчитель природничих наук.

Для прикладу, візьмемо актуальну нині тему дослідження впливу діяльності людини на клімат. Проблема водночас глобальна і локальна. І досліджувати її потрібно методами усіх природничих наук. Можна почати з характеристики повітря, як найнеобхіднішого чинника для життя, дослідження його фізичних, хімічних властивостей (біологія, фізика, хімія), але картина не буде повною, якщо не дослідити атмосферні процеси і явища на космічному рівні (астрономія), визначити причини формування і географічні особливості повітряних мас (кліматологія), їхні властивості, що залежать від місця їх утворення та трансформування під час руху, небезпечні атмосферні процеси і явища (метеорологія). Очевидно, що своєрідною географічною канвою для нарощування таких знань є кожна конкретна територія, яку потрібно не тільки дослідити саму по собі, але й встановити її зв'язки у просторі. Тому для поглиблення знань варто ознайомитись ще й з антропогенним впливом на клімат за всіма галузями господарства (урбоекологія, агроєкологія). Далі можна ініціювати проект з дослідження мікроклімату на рівні своєї територіальної громади, порівняти його з сусідніми громадами, визначити небезпечні природні явища, антропогенні забруднення, їх наслідки для життя і здоров'я людини тощо.

Звісно, що кількість таких тем для інтеграції природничих знань необмежена і для кожного класу, відповідно до віку школярів, може бути різною. Тому освітньою програмою для майбутніх вчителів передбачені не тільки теоретичні заняття з окремих природничих дисциплін, але й навчальні практики з розробки авторських інтегрованих курсів природничих наук з наступним апробуванням їх на виробничій педагогічній практиці в школі.

Найактуальнішими проблемами розробки таких інтегрованих курсів є укладання змісту навчальних програм, розробка методики їх викладання, результатом якого має стати формування природоцентричного світогляду учнів, набуття знань та здатності застосовувати їх у особистому житті і діяльності. Велику виховну роль при цьому відіграє саме навколишнє середовище і відповідне ставлення до нього, прийняте в кожній окремій громаді (країні).

Відомо, що екологічна ситуація певної території завжди тісно пов'язана з економічною і соціальною. У реаліях сьогодення України, в умовах

повномасштабної війни з росією гостро назріває, а в деяких регіонах уже виникла, екологічна криза. Все це підсилює актуальність і важливість підготовки фахівців, які в найближчому майбутньому стануть не тільки вчителями природничих наук, але й зможуть організувати інноваційні проекти відновлення зруйнованих територій.

Таким чином, впровадження нової освітньої програми «Природничі науки. Інтегрована програма» у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка має на меті систематизувати набуті знання з природничих наук з основним акцентом на формування у здобувачів науково-природничого світогляду, системного уявлення про природні явища та процеси, їх географічний розподіл, вплив на них антропогенної діяльності, необхідність просторової організації життєдіяльності суспільства відповідно до природних умов, раціонального і бережливого ставлення до природних ресурсів, що сприятиме реалізації Цілей сталого розвитку [11], зокрема цілі 4 – покращення якості освіти та якості навколишнього середовища.

Системний підхід до вивчення навколишнього природного середовища забезпечуватиметься методами і засобами окремих природничих наук (астрономії, фізики, хімії, біології, географії) на природничо-географічній основі, тобто здійснюватимуться інтегровані дослідження закономірностей і особливостей природних явищ і процесів у географічному просторі, що є завданням географії, яка досліджує просторово-часові особливості світу і без якої складно зрозуміти і «розкласти по полицях» знання з усіх інших природничих наук.

Література:

1. Бортник С.Ю., Запотоцький С.П., Козак Л.В., Лаврук Т.М., Москаленко А.М., Петренко О.В., Фалалєєва Т.М. «Природничі науки. Інтегрована програма» за предметною спеціальністю 014.15 Середня освіта (Природничі науки) галузі знань 01 Освіта/Педагогіка. URL: https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2022/06/op_pryrodnychi_nauky_integrovana_programa_red.-30.05.2022.pdf.
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
4. Засєкіна Т.М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с.
5. Наказ МОН України від 03.08.2018 № 863 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення інтегрованого курсу «Природничі науки» для 10-11 класів закладів освіти загальної середньої освіти» на серпень 2018 – жовтень 2022 роки». URL: <https://imzo.gov.ua/2018/08/06/nakaz-mon-vid-03-08-2018-863-pro-provedennya-eksperymentu-vseukrajinskoho-rivnya-rozroblennya-i-vprovadzhennya-navchalno-metodychnoho-zabezpechennya-intehrovanoho-kursu-pryrodnychi-nauky-dlya>.

6. Наказ Міністерства економіки України від 25.10.2021 № 810 «Про затвердження Зміни № 10 до національного класифікатора ДК 003:2010». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0810930-21#Text>.

7. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:m4_wnxZlpg0J:https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/naukovo-metodychna_rada/2020-metod-rekomendacziyi.docx+&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=ua

8. Природничі науки. Інтегрований курс 10-11 клас. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти /авторський колектив під керівництвом Засекіної Т.М., затверджений Міністерством освіти і науки України (наказ № 1407 від 23.10.2017 р.). URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58919>.

9. Професійний стандарт вчителя закладу загальної середньої освіти URL:https://rada.info/upload/users_files/41868892/77dd4226add8e617afd9889da11634d8.pdf.

10. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 103 Науки про Землю галузі знань 10 Природничі науки для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/103-nauki-pro-zemlyu-bakalavr.pdf>.

11. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИВЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У ГЕОГРАФІЧНІЙ НАУЦІ

Браславська О. В., Рожі І. Г.,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна

У статті описуються сільські території, які є важливими просторовими носіями економічного розвитку, а також важливими районами постачання продовольства для розвитку міст та громад. Характеризується розвиток сільського туризму, який має велике значення для збалансування економічного процвітання українського села та його взаємодію з містом.

Ключові слова: сільський туризм, агросадиба, сільське господарство, рекреаційна територія.

MAIN DIRECTIONS OF THE STUDY OF RURAL TOURISM IN GEOGRAPHICAL SCIENCES

Braslavska O., Rozhi I.,

**Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine**

The article describes rural areas, which are important spatial carriers of economic development, as well as important food supply areas for the development of cities and communities. The development of rural tourism is characterized, which is